

Наталія КАРГІНА,

аспірант кафедри загальної та диференціальної психології
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського

СПІВВІДНОШЕННЯ ПАРАМЕТРІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена проблемі вивчення психологічного благополуччя особистості в залежності від специфіки її ідентичності. Здійснено теоретичний аналіз феномену психологічного благополуччя особистості, проаналізовано поняття ідентичності та стилів ідентичності, емпірично досліджено особливості взаємозв'язку психологічного благополуччя та стилів ідентичності як важливих параметрів оптимального функціонування особистості. Для дослідження психологічного благополуччя і особистісної ідентичності були використані: авторський «Тест-опитувальник діагностики психологічного благополуччя особистості», який діагностує десять основних шкал: психофізичну, соціально-економічну, етнокультурологічну, екзистенційну, світоглядну, ціннісну, емоційну, поведінкову, когнітивну, вольову і шкалу неправди, а також «Опитувальник стилів ідентичності М. Берзонські (в адаптації О. П. Белінської, І. Д. Броніна), який діагностує інформаційний стиль ідентичності, нормативний стиль ідентичності, дифузний стиль ідентичності та шкалу прихильності (відданості).

Ключові слова: психологічне благополуччя, благополуччя, ідентичність, стилі ідентичності, особистість.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Значні зміни, що відбуваються в нашому суспільстві останнім часом, роблять актуальним дослідження проблеми ідентичності. З одного боку, конструкт «ідентичність» претендує на роль системотворного поняття у теорії особистості, за допомогою якого науковці здійснюють спроби інтегрувати різні феномени самосвідомості. З іншого боку, не дивлячись на значну зацікавленість вчених проблемою ідентичності, саме поняття сьогодні все ще має невизначений теоретичний та експериментальний статус. Таким чином, актуальність дослідження особливостей взаємозв'язку між психологічним благополуччям та ідентичністю, яка розуміється як результат відчуття особистісної визначеності і прийнятого образу себе, є безумовною.

Отже, метою нашої роботи є встановлення співвідношення між психологічним благополуччям та стилями ідентичності. Зазначимо, що західними вченими проведено низку досліджень, в яких вивчався вплив різноманітних факторів на розвиток стилів ідентичності [10; 12], серед яких присутні такі, які можна розглядати як ознаки психологічного благополуччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. У зарубіжній психології психологічне благополуччя розглянуто у роботах N. Bradburn, M. Jagoda, M. Argyle, M. Csikszentmihalyi, C. Ryff, E. Diener, B. Signer, R. King, R. Emmons, M. Seligman, A. Waterman, D. Kahneman, R. Ryan, та ін. У вітчизняній психології феномен психологічного благополуччя почав вивчатися лише у другій половині 90-х років минулого століття та на сьогоднішній день є досить затребуваним. Проблемою психологічного благополуччя займаються В. Духневич, Е. Носенко, Ю. Олександров, С. Карсканова, Л. Куликов, Р. Шаміонов, Я. Іванова, П. Фесенко, Т. Шевеленкова, О. Ідобаєва, С. Ширяєва та ін.

Поняття ідентичності було детально описано Е. Erikson у роботі «Дитинство та суспільство» у 1950 році, хоча остаточного визначення ідентичності дослідник так і не надав. Автор розумів ідентичність як процес організації життєвого досвіду в індивідуальне Я [9]. Ідеї психолога про змінний характер ідентичності були перейняті всіма науковими школами. Бути ідентичним, за Е. Erikson, значить переживати хронологію власного життя як єдине ціле [9]. Отже зазначимо, що ідентичність – це умова психічного здоров'я та благополуччя зокрема: якщо вона не складеться, людина не знаходить себе, свого місця в суспільстві, виявляється «втраченою». До юнацького віку, коли ідентичність формується остаточно, дитина проходить через низку ідентифікацій – ототожнення себе з батьками, хлопчиками чи дівчатками (статева ідентифікація) тощо.

На нашу думку, психологічне благополуччя є інтегральним показником ступеня реалізованості особистістю власної спрямованості, що суб'єктивно виявляється у відчутті щастя, задоволеності життям та собою.

Огляд літератури показав, що розгляд психологічного благополуччя, як критерія зрілої ідентичності не є новиною для психології. Ряд західних науковців (E. Erikson, O. Kernberg, J. Bugental, R. Laing та ін.) надають значення становленню та формуванню здорової ідентичності як основи особистості, що розвивається в усьому своєму різноманітті [3; 4; 9].

Посилаючись на роботи американського психолога А. Maslow, варто відзначати, що статуси ідентичності та автономність особистості співвідносяться між собою, адже особливості ідентичності автор визначає як основний критерій психологічного благополуччя особистості, її цілісності та повноти [6].

На наявність зв'язку між таким показником психологічного благополуччя, як особистісний ріст та ідентичність, вказує екзистенційний психолог J. Bugental. Автор розглядає внутрішню, істинну, процесуальну ідентичність, зіставляючи її з зовнішньою ідентичністю, сформованою у соціумі. Така ідентичність, на думку дослідника, є результатом особистісного і духовного зростання, завдяки внутрішньому «усвідомленню» та «слуханню» [3].

В свою чергу, певні дослідники, зокрема I. Кон, M. Maltz, звернули увагу на особливості самоприйняття як одного з основних індикаторів психологічного благополуччя та його роль у розвитку особистісної ідентичності. Так, самоприйняття розглядається авторами як образ власного Я, ставлення до самого себе, усвідомлення та самооцінка своїх властивостей і рис, та вважається ознакою зрілості ідентичності людини [5; 8].

Отже, спираючись на роботи E. Erikson, D. Mead, A. Adler, H. Kohut, E. Fromm, A. Strauss, можна відзначати ознаки психологічного благополуччя, які є складовими соціальних відносин та оточення – позитивне ставлення до оточення, контроль над середовищем.

У формуванні ідентичності, на думку А. Мікляєвої, Р. Румянцевої, бере участь й афективна сфера, будучи одним з основних чинників її розвитку, бо прагнення до досягнення та збереження позитивної самооцінки складає основу

ідентифікаційних процесів особистості, відображаючись на загальному благополуччі людини [7].

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи методичні засоби, які використовуються для вивчення ідентичності, в цілому їх можна поділити на три основні типи. По-перше, це методи вільного самоопису, які використовуються як для вивчення персональної ідентичності, так і для різних видів соціальної ідентичності. Сьогодні цей прийом все більше використовується в дослідженнях персональної ідентичності, особливо в рамках нарративної психології [2]. По-друге, це різноманітні варіанти напівстандартизованих самоописів, які спираються на теоретичну модель ідентичності і аналізуються за допомогою відповідної їй сітки категорій контент-аналізу. Як типовий приклад досить назвати представлену в дослідженнях ідентичності методику М. Куна і Т. Мак Партленда «Хто я?» з усіма вкрай різноманітними на сьогоднішній день модифікаціями інструкцій та способами інтерпретацій одержуваних даних. Не менш популярним є використання концепції Дж. Марсія і відповідного його напівструктурованого інтерв'ю. По-третє, в дослідженнях ідентичності вже досить широко представлені психосемантичні методи, які дозволяють співвідносити уявлення в семантичному «просторі» тих або інших видів ідентичності, можливі змістові «перетини» основ їх категоризацій або ж, навпаки, принципову різнорідність [2].

У дослідженні ми вивчаємо ідентичність згідно з концептуальною моделлю М. Берзонські, емпірично дуже близькою з відомою моделлю Дж. Марсія, більш того – їх інструменти діагностики ідентичності дуже схожі і, як зазначається, високо корелюють один з одним [11]. За суттю, М. Берзонські реформулює теорію Дж. Марсія на мову когнітивної психології. Вчений визнає, що люди неоднаково вчиняють з релевантною ідентичності інформацією й виділяє три основні стилі ідентичності: інформаційний, нормативний та дифузний. Під релевантною ідентичності інформацією автором розуміється будь-яка інформація, яка так чи інакше пов'язана з людським світоглядом, її

морально-етичними принципами, баченням своїх політичних і духовних переконань. «Вчиняти з оцією інформацією» значить те, як людина поводить себе при зіткненні з необхідністю прийняти рішення (приміром, коли необхідно виразити свою точку зору з питання релігії або ж коли в людини виникає питання відносно того, який політичний лад більш дієвий для держави, в якій вона живе й т.д.) [1].

Стилі ідентичності за М. Берзонські характеризують наступним чином:

1. Інформаційний стиль ідентичності. Люди з таким стилем ідентичності прагнуть отримати максимум інформації в ситуації вибору, перш ніж прийняти рішення про важливість мети для себе, значущості тієї чи іншої позиції та цінності, того чи іншого напрямку свого розвитку.

2. Нормативний стиль ідентичності. У випадку, коли людина має нормативний стиль ідентичності, вона не схильна шукати інформацію самостійно, а вважає за краще слідувати сімейним традиціям, соціальним та/або груповим нормам, тобто слідує готовим та соціально бажаним варіантам рішення.

3. Дифузний стиль ідентичності. Коли людина має дифузний стиль ідентичності, то вона живе без сформованої позиції (ідентичності) та приймає рішення, формулює відповіді прямо по ходу розвитку конкретної ситуації соціальної взаємодії або відтермінує прийняття рішень на невизначений час.

Крім цих трьох стилів ідентичності дослідник окремо виділяє шкалу прихильності (відданості), яка відображає ступінь, в якому людина схильна притримуватись власних принципів або ж, навпаки, постійно змінювати їх [1].

В даній роботі, стилі ідентичності досліджувалися за допомогою опитувальника стилів ідентичності М. Берзонські (у адаптації О. Белінської, І. Броніна). Психологічне благополуччя досліджувалося за допомогою авторського «Тест-опитувальника діагностики психологічного благополуччя особистості», який містить 10 основних шкал благополуччя: психофізичне, соціально-економічне, етнокультурологічне, екзистенційне, світоглядне, ціннісне, емоційне, поведінкове, когнітивне, вольове, наявна також шкала

неправди. Експериментальне дослідження проводилося на базі Одеського державного аграрного університету, загальна вибірка становила 408 осіб – це студенти денної форми навчання різних спеціальностей віком від 16 до 24 років. Обробка емпіричних даних здійснювалася за допомогою комп'ютерно-статистичного пакета програми SPSS v.21.00 for Windows.

Співвідношення між параметрами досліджуваних феноменів проводилось з застосуванням кореляційного аналізу (таблиця).

Таблиця – Значущі коефіцієнти кореляції між показниками психологічного благополуччя та стилями ідентичності

Стилі ідентичності	Показники психологічного благополуччя особистості										
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	ПБ заг.
ІСІ	361*	365*	503*	436*	432*	438*	411*	385*	434*	438*	525*
НСІ	335*	345*	457*	383*	364*	412*	352*	393*	383*	411*	479*
ДСІ	-361*	-258*	-268*	-373*	-322*	-374*	-224*	-356*	-350*	-353*	-406*
ШП	275*	164*	329*	289*	318*	328*	210*	291*	236*	402*	355*

Примітки: 1) $n=408$; 2) без позначень – кореляція статистично достовірна на рівні $p \leq 0,05$; «*» – кореляція статистично достовірна на рівні ($p \leq 0,01$); 3) нулі та коми опущено. 4) I шкала – психофізична, II – соціально-економічна, III – етнокультурологічна, IV – екзистенційна, V – світоглядна, VI – ціннісна, VII – емоційна, VIII – поведінкова, IX – когнітивна, X – вольова, ПБ заг. – психологічне благополуччя загальне; 5) показники стилів ідентичності: ІСІ – інформаційний стиль ідентичності, НСІ – нормативний стиль ідентичності, ДСІ – дифузний стиль ідентичності, ШП – шкала прихильності (відданості).

Перейдемо до аналізу та інтерпретації даних кореляційного аналізу. Так, встановлено, що всі параметри компонентної структури психологічного благополуччя демонструють прямі та обернені кореляційні зв'язки з показниками стилів ідентичності (на рівні $p < 0,01$). Встановлено, що усі показники психологічного благополуччя демонструють від'ємні кореляційні зв'язки з дифузним стилем ідентичності, що є цілком очікуваним, адже відсутність сформованої позиції призводить до незадоволеності своїм життям в цілому, наявності проблемних сфер та відсутності осмисленості життя.

Високий показник за шкалою прихильності (відданості) додатно

зв'язаний з психологічним благополуччям людини, її відчуттям себе як високодуховної та мислячої особистості, що прагне жити в гармонії не тільки з природою та навколишнім світом, а й в першу чергу з собою, що виявляється в здатності аналізувати та прогнозувати, а також приймати всі свої сторони.

Аналізуючи співвідношення психологічного благополуччя та інформаційного стилю ідентичності, зазначимо, що чим вищим буде загальний рівень психологічного благополуччя особистості, тим вищим буде і рівень прояву даного стилю ідентичності. В свою чергу, інформаційний стиль ідентичності передбачає прагнення людини одержати максимум потрібної інформації в випадку ситуації вибору про важливість цілі для себе, значущості тої чи іншої життєвої позиції і цінності, напрямку розвитку. Саме тому психологічне благополуччя, що розуміється як ефективний процес взаємодії когнітивних, соціальних, вольових та поведінкових компонентів з метою вироблення оптимальної стратегії поведінки в різноманітних ситуаціях, у людей з інформаційним стилем ідентичності також буде високим, адже це саме той стиль, який сприятиме її розвитку внаслідок неухильного пошуку нової інформації та аналізу наслідків того чи іншого життєвого вибору.

Також прямий кореляційний взаємозв'язок виявлено й у співвідношенні психологічного благополуччя та нормативного стилю ідентичності. Високий рівень прояву нормативного стилю ідентичності забезпечує високий рівень психологічного благополуччя людини та пояснюється це насамперед тим, що людина приймає рішення, які закладені родинним вихованням, є груповою або соціальною нормою, тобто є вже готовими й соціально бажаними. Можна припустити, що в такому випадку час на прийняття рішення суттєво скорочується, а так як дії, які чинить людина, є соціально бажаними, то вони можуть приносити їй певний рівень ефективності в житті.

Наступним кроком у нашій роботі був якісний аналіз результатів. На основі даних, отриманих із застосуванням оригінальних методик, з обраного контингенту було виділено 2 групи досліджуваних: 1) із максимальними значеннями загального показника психологічного благополуччя; 2) із

мінімальними значеннями загального показника психологічного благополуччя. Отже, на рис. 1 зображені профілі показників стилів ідентичності у осіб із максимальними (n=53) та мінімальними (n=42) значеннями загального показника психологічного благополуччя.

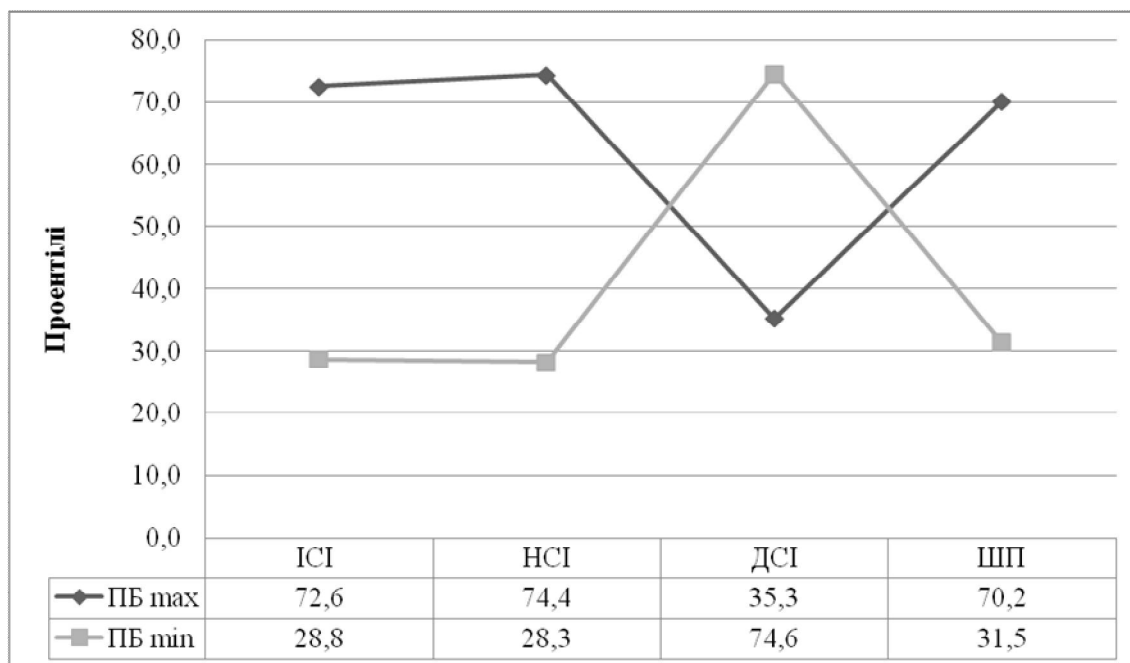


Рисунок – Профілі показників стилів ідентичності в групах досліджуваних із максимальними та мінімальними значеннями загального показника психологічного благополуччя

Виходячи з результатів дослідження, особистості з високим рівнем психологічного благополуччя (ПБ max) характеризуються: інформаційним (ICI+) та нормативним (HCI+) стилями ідентичності, вираженістю прихильності (приналежності) (ШП+) та низькими значеннями за шкалою «дифузний стиль ідентичності» (DCI-).

Особистості з низьким рівнем психологічного благополуччя (ПБ min) характеризуються дифузним стилем ідентичності (DCI+), невираженістю: інформаційного (ICI-) та нормативного (HCI-) стилів ідентичності, (ШП-), прихильності (приналежності).

Таким чином, показники психологічного благополуччя та стилів ідентичності мають сильні взаємозв'язки, що відображає близькість вимірюваних характеристик. Отже, досліджувана приналежність, тобто здатність притримуватись своїх поглядів в поєднанні з продуктивними стилями

ідентичності буде сприяти розвитку в людини психологічного благополуччя та всіх його параметрів зокрема [1].

Висновки. У цілому, результати проведеного дослідження дозволяють дійти таких висновків:

Психологічне благополуччя особистості – це складне функціонально-динамічне утворення, яке включає психофізіологічні, індивідуально-психологічні та ціннісно-значеннєві особливості особистості.

У результаті емпіричного дослідження встановлено наявність багатозначних додатних та від'ємних зв'язків (на рівні $p < 0,01$) між показниками ідентичності та особливостями психологічного благополуччя. Зокрема, встановлено що чим вище рівень ідентичності особистості, тим розвиненішим є інформаційна та нормативна ідентичність і невираженим є дифузний стиль ідентичності.

Результати проведеного теоретико-емпіричного дослідження вказують на важливість врахування ролі ідентичності при вирішенні завдань фізичного та психологічного здоров'я у різних сферах життєдіяльності людини.

Отримані дані не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми. **Перспективи подальших розвідок у даному напрямку** вбачаємо у конкретизації взаємовпливів психологічного благополуччя та особистісної ідентичності на різних вікових вибірках.

Список використаної літератури

1. Белинская Е. П. Адаптация русскоязычной версии опросника стилей идентичности М. Берзонски / Е. П. Белинская, И. Д. Бронин // Психологические исследования. – 2014. – Т.7, № 34. – С. 12. – URL: <http://psystudy.ru> (дата звернення: 18.07.2017).

2. Белинская Е. П. Проблема изменчивости/константности представлений человека о себе: социально-психологический взгляд / Е. П. Белинская // Психология и психотехника. – 2013. – № 4. – С. 320–327.

3. Бьюдженталь Джеймс. Наука быть живым: Диалоги между терапевтом и пациентами в гуманистической терапии / Пер. с англ. А. Б. Фенько. – М. : Независимая фирма «Класс», 1998. – 336 с.

4. Кернберг О. Тяжелые личностные расстройства / О. Кернберг. – М. : «Класс», 2000. – С. 287–300.
5. Кон И. С. Постоянство и изменчивость личности / И. С. Кон // Психологический журнал, Т.8. – № 4. – 1987. – С. 126–137.
6. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики / Маслоу А. — СПб. : «Еврази», 1997. – 430 с.
7. Микляева А. В. Социальная идентичность личности: содержание, структура, механизмы формирования: [Монография] / А. В. Микляева, П. В. Румянцева. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2008. – С. 4–7.
8. Мольц М. Я. Это Я или Как стать счастливым / Мольц М. – СПб., 1992.
9. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Изд. группа «Прогресс», 1996. – 344 с.
10. Diener E. Factors predicting the subjective well-being of nations. / E. Diener, M. Diener, C. Diener // Journal of Personality and Social Psychology. – 1995. – Vol. 69. – P. 851–864.
11. Kroger J. The Identity Statuses: Origins, Meanings, and Interpretation. In: S.J. Schwartz, K. Luyckx, V.L. Vignoles (Eds.) // Identity Theory and Research. – NY: Springer, 2010. – P. 31–54.
12. Marscia J. E. Ego identity status: Relationship change in Self-esteem, «general maladjustment» and authoritarianism. // Journal of Personality. – 1967. – Vol. 35. – P. 118–133.

Каргина Н. Соотношение показателей психологического благополучия и идентичности

Статья посвящена проблеме изучения психологического благополучия личности в зависимости от специфики ее идентичности. Осуществлен теоретический анализ феномена психологического благополучия личности, проанализированы понятие идентичности и стилей идентичности, эмпирически исследованы особенности взаимосвязи психологического благополучия и стилей идентичности как важных параметров оптимального функционирования личности. Результаты проведенного теоретико-эмпирического исследования указывают на важность учета роли стилей идентичности как фактора психологического благополучия личности при решении задач физического и психологического здоровья в различных сферах жизнедеятельности человека.

Ключевые слова: *психологическое благополучие, благополучие, идентичность, стили идентичности, личность.*

Kargina N. Correlation Between Psychological Well-Being and Identity Indicators

The article is devoted to the problem of studying the psychological well-being of the individual, depending on the specificity of his identity. The theoretical analysis of the phenomenon of psychological well-being of the individual is analyzed, the concept of identity and identity styles is analyzed, the features of the relationship between psychological well-being and identity styles as essential parameters of the optimal personality functioning are empirically investigated. For the study of psychological well-being and personal identity, we used: the author's «Test Questionnaire for the Diagnosis of the Psychological Well-being of the Personality», diagnosing the ten main scales: psychophysical, socioeconomic, ethno-cultural, existential, worldview, value, emotional, behavioral, cognitive, volitional and scale of lies, as well as «Questionnaire identity styles» M. Berzonsky (in the adaptation of A.P. Belinsky, I.D. Bronin) which diagnoses style identity information, normative identity style, diffuse identity style and scale of commitment (loyalty).

Psychological well-being of a person is a complex functional-dynamic formation, understanding of which includes: examination of the individual on psychophysiological, individual-psychological and valuable-significant levels.

As a result of the empirical study, the presence of many-valued positive and negative connections (at the level of $p < 0.01$) was established between the indices of identity and the peculiarities of psychological well-being. This proves that the higher the level of identity of a person, the higher is the level of her psychological well-being.

The results of the theoretical and empirical research indicate the importance of taking into account the role of identity styles as a factor in the psychological well-being of the individual when solving problems of physical and psychological health in various spheres of life.

The obtained data do not exhaust all aspects of the investigated problem. Prospects for further research in this area are seen in the concretization of the mutual influence of psychological well-being and personal identity on different age groups.

Keywords: *psychological well-being, well-being, identity, identity styles, personality.*